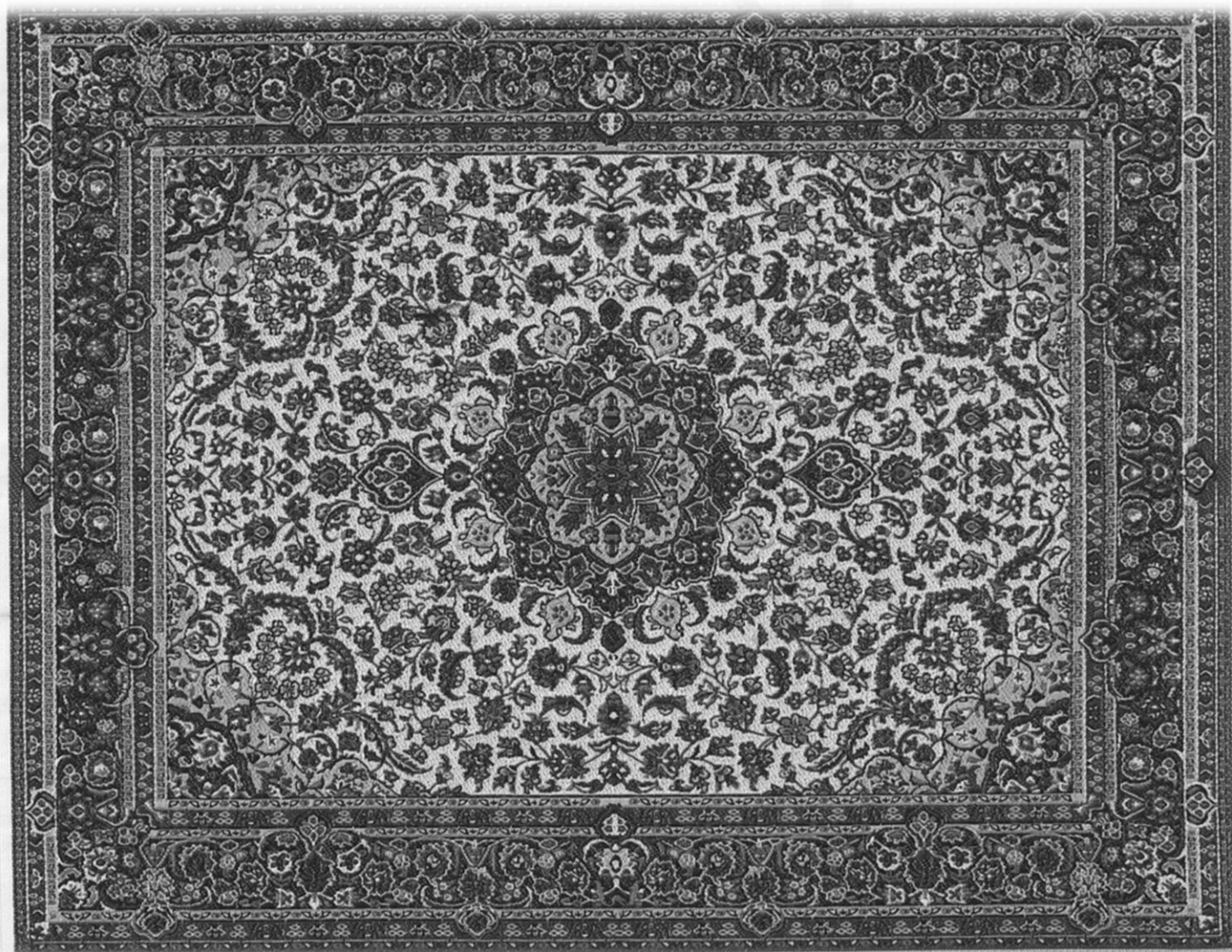

دانستنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

فصل اول فرش

دانستنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

معنای لغوی فرش

معنای فرش در اصل عبارت است از گسترده شده که در زبان عربی در مقابل عرش بکار می‌رود. و همچنین اصطلاح قالی یکی از الفاظ ترکی می باشد که به آن قالین به معنی فرش پرزدار می گویند.

چرا فرش دستباف

- تامین سلامت جسمانی
- حفظ میراث فرهنگی
- مقاومت بیشتر در مقابل سایش (عمر زیاد)
- جلوه ای از رنگ ها و نقش ها
- قدرت برگشت پذیری و ارتجاع فوق العاده پرز آن
- عدم تولید الکتریسیته ساکن
- قابلیت بالای پاکیزگی و تنظیف
- مقاومت بیشتر در برابر آتش سوزی و شعله ور شدن
- افزایش زیبایی در اثر پاخوردگی، نور و ...
- ایجاد آرامش روحی و روانی
- و ...

با خرید فرش دستباف پاسدار ارزش والای آن باشیم

اکثر افراد دوست دارند تا در خانه هایشان فرش دستباف داشته باشند و آن را بسیار با ارزش تر از سایر کفپوش ها قلمداد می کنند. گرچه هم اکنون کفپوش های دیگری به بازار عرضه شده اند و نسبت به فرش دستباف ارزان تر است. اما با توجه به مزایای فرش دستباف در مقایسه با سایر کفپوش ها همگان علاقه مند به خرید آن بوده و در صورت داشتن توان اقتصادی قطعا اقدام به خرید فرش دستباف میکنند. فرش دستباف نقطه تقاطع فرهنگ و تاریخ و اقتصاد ماست. دنیا فرش را با ایران و ایران را با این کالای مهم می شناسد. و داشتن حتی یک تخته قالیچه دستباف برای بسیاری افتخاری بس بزرگ محسوب میگردد. لذا در نزد ما ایرانیان فرش دستباف از محبوبیت خاصی برخوردار است. این کالا برخلاف

دانستنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

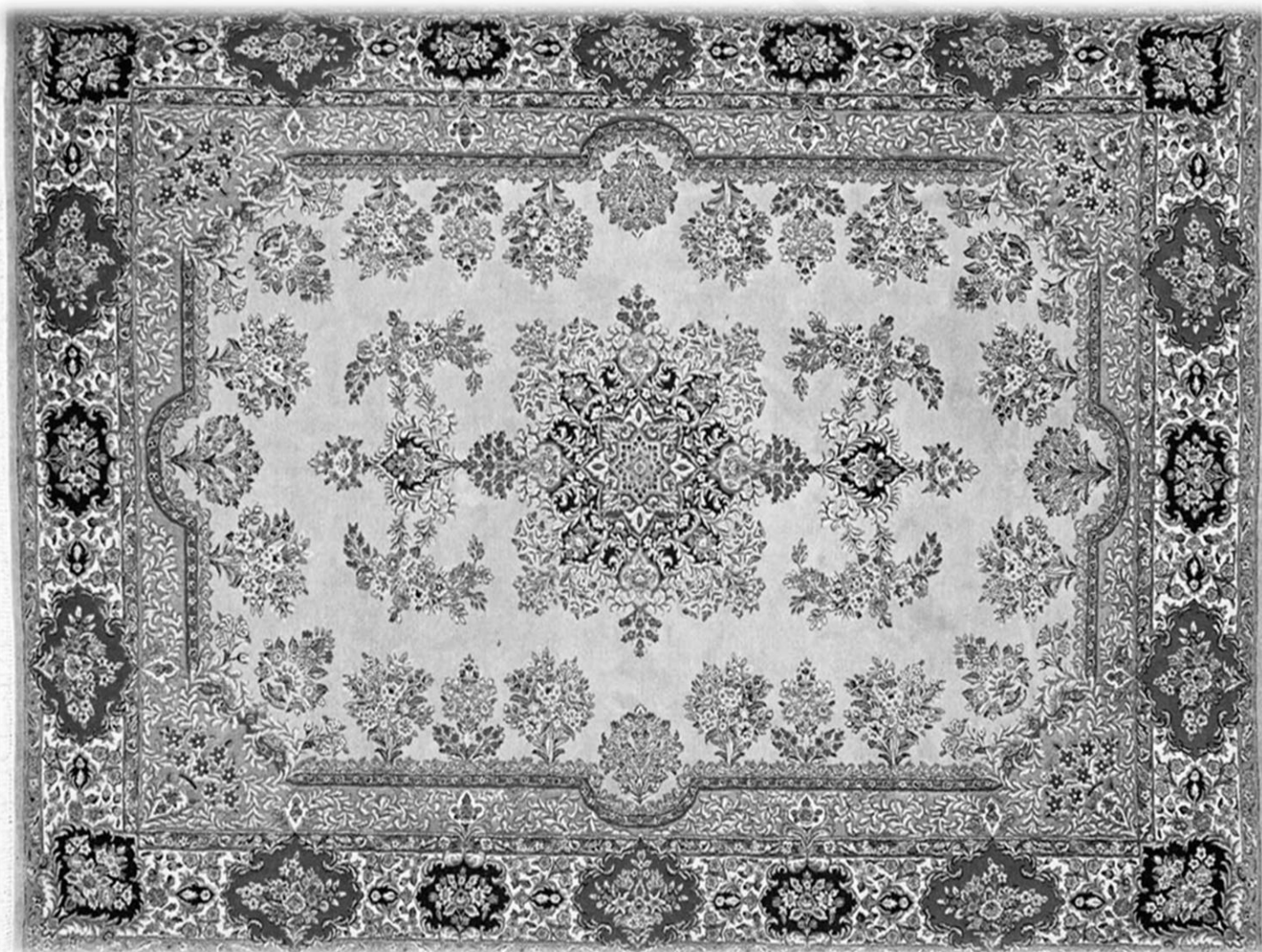
بسیاری از کفپوش های دیگر از نزدیک هم جلوه بسیار خوبی دارد. گذشت زمان رنگ های آن را جلا می دهد. فرش دستباف در زمستان گرم و در تابستان سرد است. نه تنها هیچ مشکلی برای سلامتی فرد ایجاد نمی کند بلکه برای جلوگیری از مبتلا شدن به بسیاری از امراض روحی و جسمی مناسب است. نکته دیگر اینکه فرش دستباف به مرور زمان ارزش پیدا می کند. پس خرید آن بر خلاف سایر کفپوش ها هزینه محسوب نمی گردد بلکه سرمایه گذاری است!

ما می توانیم با خرید فرش دستباف به جای فرش ماشینی از تولید کنندگان فرش دستباف در ایران نیز حمایت کرده و انگیزه آنان را افزایش دهیم. و باید در نظر داشت این هنر، هنر اصیل ایرانی است و تاریخ و سرگذشت ایران را در خود جای داده است.

چه فرشی را کجا پهن کنیم؟

انتخاب فرش هم مانند انتخاب دیگر لوازم دکوراسیون، تابع قوانین سبک دکوراسیونی بکار رفته در محیط است. پیش از خرید فرش، به انتخاب نقشه ای متناسب با سبک دکوراسیون فضای خانه تان بیندیشید. مثلاً چون جسم ابریشم سرد و سخت است برای پوشاندن کف اتاق زیاد مناسب نیست. و بیشتر جنبه تزئینی دارد. بهتر است فرش ابریشمی را روی دیوارهای گچی و آهکی نصب نکرد. چون روی رنگ و مقاومت ابریشم اثر منفی می گذارد.

فصل دوم ارتباط فرش با زندگی

مقدمه ای بر طرح ها و نقوش فرش ایرانی

فرش ایرانی باغ رنگ و نگارهاست. در خلوت آدمی راه دارد و با او زندگی می کند. لذت دیدار نقوش فرش ایران را باید در چشم اندازهای وسیع او جست و این پندار بیشتر در زاویه های باریک دست می دهد.

شاید اولین موضوعی که خریدار قالی را تحت تاثیر قرار می دهد و او را متمایل به خرید و انتخاب قالی می نماید نقوش یافته شده در قالی است. قالی بافی در ایران قدمتی به اندازه زندگی گروهی انسان ها در غارها و کار مشترک در مزارع و کشتزارها دارد. به صورتی که در ابتدا از به هم تنیدن الیاف و شاخ و برگ درختان و بعدها با استفاده از پشم و موی جانوران نسبت به بافت و تهیه تن پوش یا کف پوش ه ایی برای مقابله با عوامل جوی پرداخته اند. فرش ها و دست بافته های مردم ایران به لحاظ الهام گرفتن از محیط اطراف و جانوران، حالت هندسی و خطوط شکسته ای داشتند و طرح های زیاد متنوع نبودند. اما با گذشت زمان و طی دوران های متفاوت و متأثر از طرز تفکر هنرمندان مختلف در زمان های مختلف که در این راستا زحمت کشیده اند و یا در تغییر حکومت ها و یا ورود فرهنگ های مهاجم و یا تحولات سیاسی و اقتصادی و سایر فراز و نشیب هایی که در مناطق مختلف در کشور ایران حادث و حاصل شده اند. این طرح ها و نقشه ها مشتمل بر تغییرات شده اند که صاحب نظران و دست اندر کاران این تنوع و طرح هارا در حدود 20 گروه اصلی دسته بندی نموده اند که هر کدام از گروه های اصلی گاه خود شامل ده ها طرح و نقشه فرعی می باشد:

1- نقشه هندسی	2- نقشه آثار و ابنیه تاریخی و باستانی
3- نقشه اقتباسی	4- نقشه اسلیمی
5- نقشه افشان	6- نقشه بندی
7- نقشه بنه ای	8- نقشه تصویری
9- نقشه درختی	10- نقشه شکارگاه
11- نقشه قابی	12- نقشه گل فرنگ
13- نقشه گلدانی	14- نقشه ماهی درهم
15- نقشه محرابی	16- نقشه محرمت
17- نقشه شاه عباسی	18- نقشه ایلیاتی

ارتباط متقابل محیط و نوع فرش

این که فرش مورد نیاز در چه مکانی و با چه کاربردی پهن می شود در انتخاب تعیین کننده است. مثلا برای فضاهای پر رفت و آمد مثل اتاق نشیمن و فضای ورودی خانه، فرش های روشن و با بافت ظریف و به اصطلاح با رجشمار بالا استفاده نکنید، اینگونه فرش ها در این مکان ها در معرض آسیب دیدگی بیشتری قرار دارند.

- در فضایی با وسعت کم، پهن کردن فرش با نقش و نگاری فشرده و متراکم به شلوغی فضا و در نهایت کوچکتر به نظر رسیدن آن کمک می کند.
- هنگامی که کفپوش ثابت فضای مورد نظر شما طرح دار است، فرشی با طرح های خلوت انتخاب کنید تا تعادل طرح و نقشه در کف محیط حفظ شود. مثلا در صورت امکان از گبه به لحاظ سبک دکوراسیونی محیط استفاده شود. بهترین انتخاب برای کفپوش پارکت آن هم در فضای مدرن، گبه است.
- انتخاب فرش های لچک ترنج برای فضای معمولی و نسبتا بزرگ مناسب است. ولی انتخاب فرش خشتی برای این قبیل مکان ها توصیه نمی شود. زیرا باعث کوچکتر جلوه دادن محیط می شود.

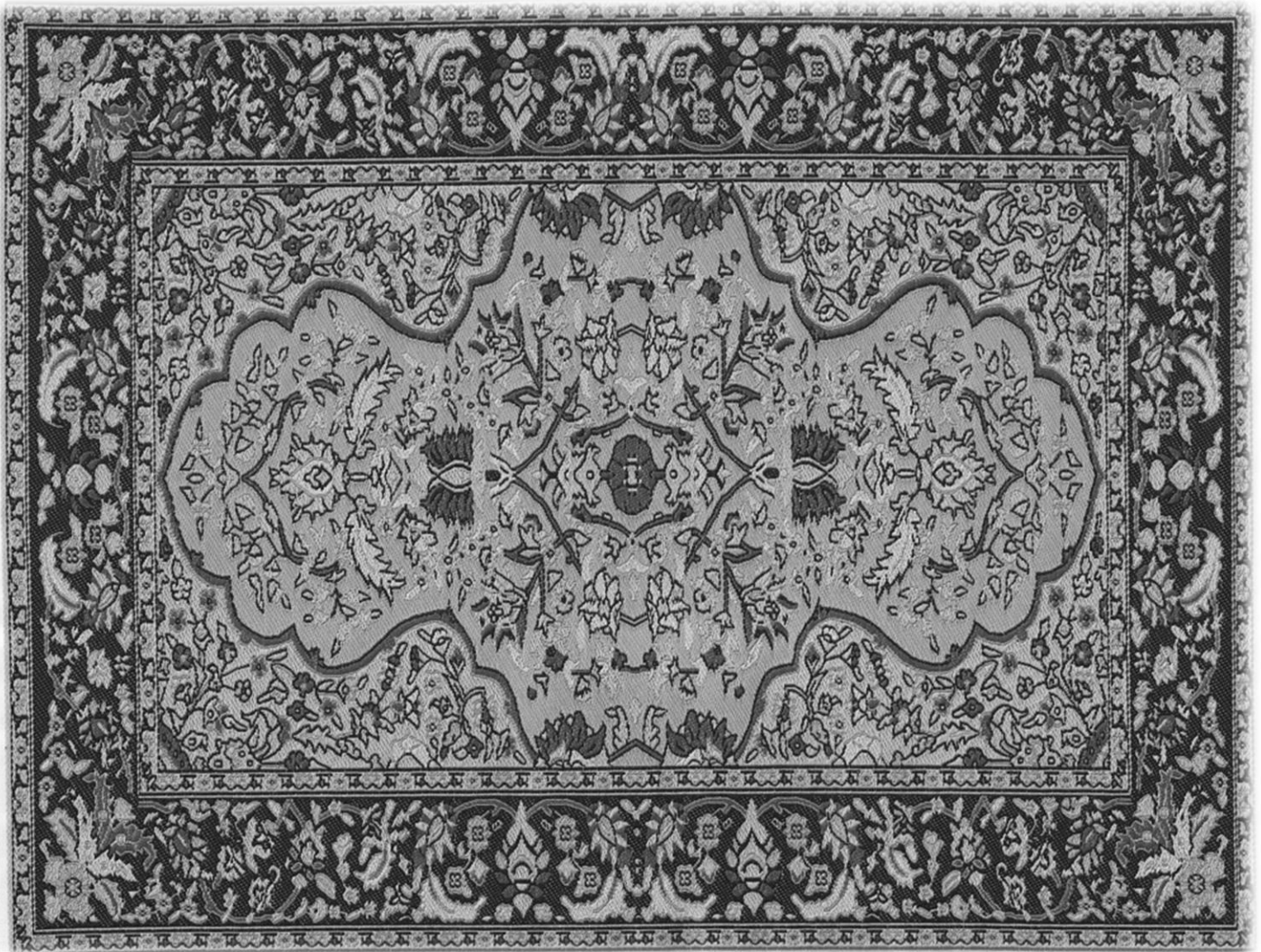
رنگ و انتخاب فرش

برای فضایی با وسعت کم، فرشی روشن توصیه می شود. درضمن به هنگام انتخاب رنگ فرش به پالت رنگ موجود در فضا شامل رنگ دیواره، پارچه روکش مبلمان، پرده ها و حتی رنگ چوب لوازم و از همه مهم تر به رنگ کفپوش توجه کنید. حفظ هماهنگی میان طرح و رنگ فرش انتخابی و دیگر عناصر یک فضا از جمله مهم ترین موارد در انتخاب فرش مناسب است.

دانستنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

فصل سوم نگهداری فرش

نکاتی در مورد نگهداری فرش

تمیز کردن لکه ها

- لکه آدامس را با یخ سفت نمایید و سپس با احتیاط توسط یک کاردک آن را از سطح فرش جدا کنید.
- لکه شمع را با یخ سفت نمایید و سپس با احتیاط توسط یک کاردک آن را از سطح فرش جدا کنید.
- لکه جوهر معمولی را با کمی ماست مخلوط نمایید و جمع کنید. این کار را چند بار تکرار کنید تا جوهر جذب ماست شود.
- آب میوه، چای، شیر، شکلات و قهوه را با آب نیمه گرم و صابون یا شامپو تمیز نمایید.
- مایعات شیرین (شربت، چای شیرین و ...) پوسیدگی فرش را تسریع می کنند. حتما اثر این مایعات را سریعا از فرش پاک نمایید.
- برای زدودن اثرات روغنی و چربی و واکس، از صابون و سرکه سفید و پاک کننده های خنثی استفاده نمایید.
- روغن ریخته شده را ابتدا با قاشق جمع کنید. سپس یک تکه پارچه سفید بر روی محلول آلوده شده بگذارید و روی آن را با اتوی نیمه گرم، اتو کنید. روغن موجود در جسم فرش، جذب پارچه خواهد شد.
- جهت زدودن دوده خصوصا بر روی موکت تیره، روی لکه نمک بپاشید. پس از 1/5 ساعت با جارو برقی آن را پاک کنید.

پاکیزه کردن

- برای تمیز کردن فرش جارو دستی توصیه می شود. از جاروی برقی با دور خیلی تند و همچنین از جارو با برس چرخ دنده ای استفاده نفرمایید.

نور آفتاب

- هرگز فرش را بطور در جهت نور آفتاب شدید قرار ندهید. جهت جلوگیری از نور شدید از پرده ضخیم یا کرکره استفاده کنید.

سایش

دانستنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

- هرچند وقت یکبار فرش سروته شود تا به یک اندازه پا خورده و در معرض سایش قرار بگیرد. اگر مجبور هستید قسمتی از فرش را در زیر در قرار دهید، درب را طوری تنظیم کنید که هنگام چرخش با فرش تماس نداشته باشد.

شستشوی فرش

- توصیه می شود شستشوی فرش را به شرکت های معتبر قالی شویی بسپارید. قبل از شستشو، گرد و خاک از فرش زوده شود و از شامپوی مخصوص استفاده کنید.

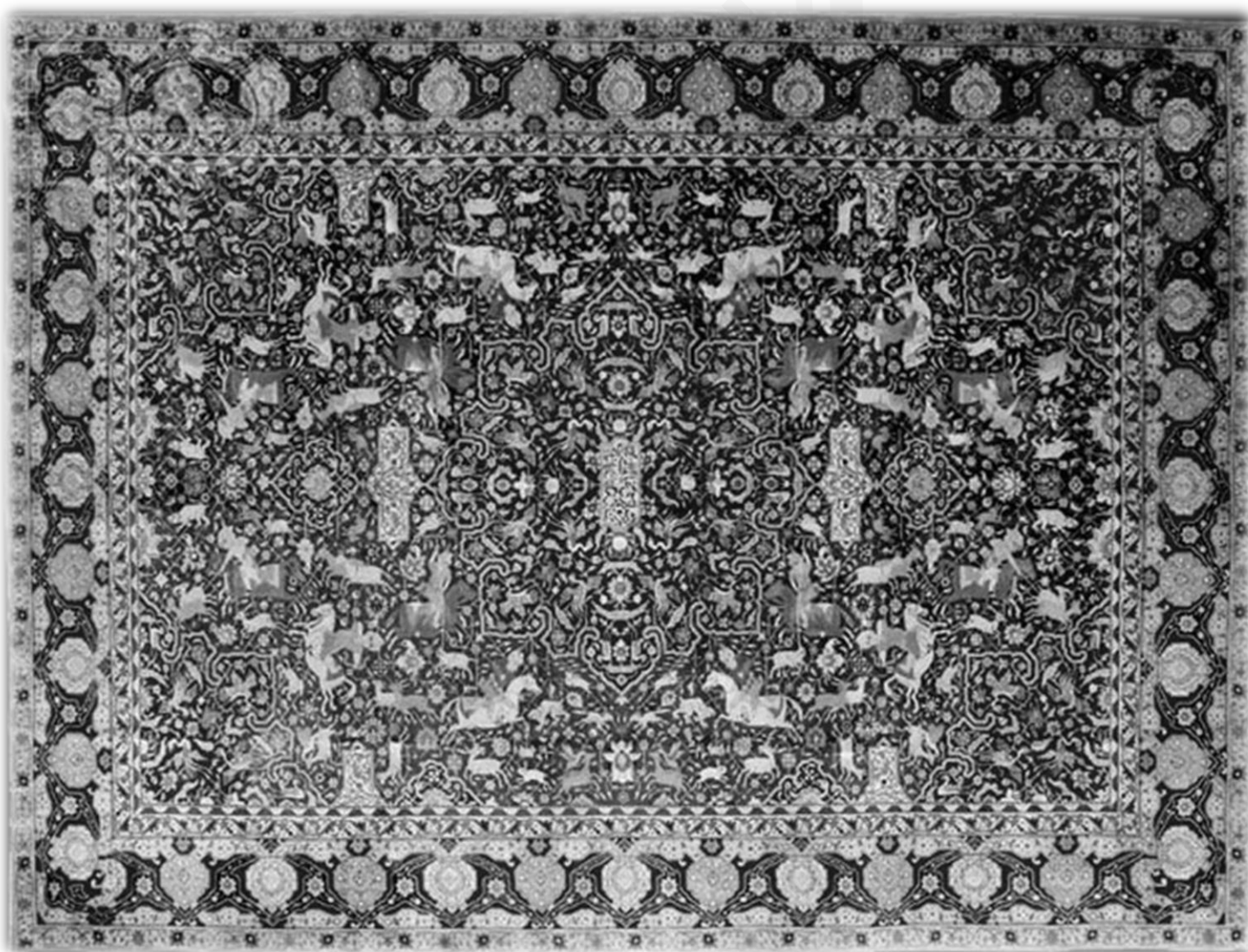
خشک کردن فرش

- فرش را روی داربست های مخصوص در نور ملایم آفتاب پهن کنید. بطوری که هوا در اطراف آن کاملاً جریان داشته باشد.
- از آویزان کردن یا برروی چمن پهن کردن یا استفاده از نور تند و سوزنده آفتاب جهت خشک کردن فرش خودداری کنید.
- استفاده از وسایل حرارتی چون بخاری، شومینه، رادیاتور و... جهت خشک کردن فرش، به آن صدمه میزند.
- جهت خشک کردن رطوبت قسمتی از فرش، به کمک اسفنج، حوله و یا پارچه پنبه ای، آب را جمع آوری کرده و سپس قسمت مرطوب را در مقابل آفتاب ملایم و یا بوسیله حرارت ملایم ششوار دستی، از پشت و روی فرش خشک کنید.

دانستنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

فصل چهارم تاریخچه فرش

دانستنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

تاریخچه فرش دستباف

از بافت نخستین قالیچه ها اطلاع چندانی در دست نیست. ولی به مرور زیراندازهای ساخته دست بشر تکامل یافته اند. و به ترتیب ذیل مورد استفاده قرار گرفته اند:

- 1 - حصیر یا بوریا: این زیرانداز از ساق و برگ گیاهان بافته شده و از هفت هزار سال پیش در بین النحرین رایج بوده است و در مناطق گرم و مرطوب استفاده می شود.
- 2 - نمذ: یکی از ابتدایی ترین اشکال استفاده از پشم است که به وسیله خیساندن پشم در آب و صابون و مالش فراوان، الیاف در هم تابیده و زیرانداز پشمی و تراکمی را تشکیل می دهد و در مناطق سردسیر و مرطوب استفاده می شود.
- 3 - فرش گلیم بافت: این نوع فرش بیشتر در بین ایلات و عشایر و روستاییان استفاده شده که تار و پود آن ممکن است همه پشم و یا تارها از پنبه باشد. در تهیه چادر ایلات و جل اسب نیز همواره مورد استفاده قرار می گیرد.
- 4 - فرش گره دار یا پرز دار: این نوع زیرانداز دارای کیفیتی بیشتر نسبت به سایر زیراندازها بوده و استفاده آن تنها به منظور زیرانداز نیست.

قدیمی ترین فرش ها

بطور کلی کاوش باستان شناسان حکایت از فرش های زیر را دارد:

- 1 - فرش پازیرک: قدیمی ترین نمونه از قالی است که در سال 1327 هجری شمسی در 80 کسلومتری مرز مغولستان - شوروی، در محلی به همین نام و در مقبره ای مربوط به شاهان سکایی از میان یخ ها پیدا شد. این فرش توسط پروفیسور ردونکر کشف شد و تحقیقات نشان داد که نقش های آن به کتیبه بیستون - گنجامه همدان و نقوش تخت جمشید شباهت دارد و معلوم شد این فرش متعلق به ایران و مربوط به قوم پارت و ماد می باشد. کشف این فرش نشان داد که فرش بافی سابقه ای بیش از 2500 سال در ایران دارد. نقوش این فرش از حیوانات افسانه ای بالدار و سربازان سواره و پیاده است. ضخامت آن 3 میلی متر و رنگ های استفاده شده در آن (قرمز، سبز، آبی، نارنجی) می باشد. تعداد گره های آن در هر 6/5 سانتی متر 36 گره می باشد. و ابعاد آن $1/83 \times 2/10$ سانتی متر است. این قالی در موزه آرمیتاژ لنینگراد روسیه نگهداری می شود.
- 2 - فرش بهارستان: از معروف ترین فرش های دوران ساسانیان و در زمان خسرو انوشیروان است که برای قصر مادئن (کاخ تیسفون) بافته و پهن شده بود. مساحت این فرش حدود 400 متر (90×90 پا) و تزئین به قطعات

دانستنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

جواهر است. تکه هایی از این فرش هم اکنون در موزه لووفر پاریس وجود دارد. قدمت این فرش به 2500 می رسد.

3 - فرش چهار فصل: این فرش در زمان ساسانیان و برای خسرو پرویز بافته شده و تخت طاقدیس با این فرش که هر تکه آن فصلی از سال را نشان می داد، فرش شده بود. این فرش تزئین شده به قطعات جواهر است. قطعاتی از این فرش در موزه لووفر پاریس نگهداری می شود.

صنعت قالی بافی در دوران بعد از اسلام

با ظهور اسلام و از بین رفتن تجمل صنعت فرش رو به رکود رفت. ولی در زمان خلفای بنی امیه و عباسی دوباره این صنعت روبه رشد گذاشت و این صنعت در شهرها و روستاها رونق گرفت. شکوفایی این هنر بعد از اسلام از زمان خلفای بنی امیه شروع شد. چنانچه ذکر 200 تخته فرش در تاریخ بیهقی متعلق به نیمه اول هجری در شرح هدایای ارسالی برای هارون الرشید از خراسان، خود گواهی بر این نکته می باشد.

- **دوره سلجوقیان:** قالی های سلاجقه آسیای صغیر در قرن 13 شهرت فراوانی داشتند. که بهترین آنها در ترکمن بافته شده بود. (بر اساس نوشته ی مارکوپولو). تعدادی از این قالی ها هم اکنون در موزه اوقاف در استانبول وجود دارد.
- **دوره صفویان:** این دوره اوج شکوفایی هنر فرش بوده است و فرش های بافته شده در این دوران را بر اساس طرح های آن در گروه های زیر طبقه بندی کرده اند:
 - ✓ از اولین طرح های استفاده شده در این دوران ترنج است. و از جمله معروف ترین فرش های بافته شده با این طرح فرش شیخ صفی الدین اردبیلی است. تار و پود این فرش از ابریشم است. وجود پرز پشمی بر روی قالی و هم چنین نام بافنده آن یعنی کاشانی، از مشخصه های این قالی است. نوع گره بافت شده در این فرش فارسی است و حدود سه سال و نیم طول کشیده تا بافته شود. در وسط زمینه ترنج زیبایی با 16 کلاله و دو قندیل از دو طرف ترنج آویخته شده است. زمینه این فرش به رنگ آبی سیر ترنج به رنگ طلایی است. ابعاد این فرش $11/52 \times 5/34$ بوده و حاشیه آن دارای اشکال قلمدان، قاب های کشیده و گل های چهار پر بوده و به گل های ترسیم شده داخل ترنج این طرح را خربزه ای می گویند.
 - این قالی هم اکنون در موزه ویکتوریا شهر لندن نگهداری می شود.
 - ✓ فرش ترنج دار دیگری معروف به موج دریا وجود دارد که در بالا و پایین ن ترنج بسیار بزرگی با تصویر کشتی و دریانوردان وجود دارد. ابعاد این فرش $6/77 \times 3/62$ است و با تار و پود پشمی و به سفارش بازرگان پرتغالی و توسط بافندگان کرمانی بافته شده است. این قالی در موزه وین اتریش نگهداری می شود.

دانستنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

- ✓ فرش چلسی: تار و پود این فرش از ابریشم و پرز آن از پشم بوده و اندازه آن $5/40 \times 3/60$ است و نوع گره کار رفته در آن فارسی می باشد. این قالی در اواخر دوره صفویه بافته شده است. در این قالی از دو ترنج کامل با کلاله های جانبی در متن و دو نیم ترنج متصل به حاشیه و لچک هایی که نقش $\frac{1}{4}$ ترنج دارند استفاده شده است. زمینه این فرش به رنگ لاکی است. در زمینه آن از تصاویر حیوانات و شکار استفاده شده است. و محل نگهداری آن موزه ویکتوریا در شهر لندن است.
- ✓ فرش ترنج دار با منظره حیوانات: این فرش دارای زمینه قرمز و رنگ بدون لچک است که فقط ترنج میانی دارد. تار و پود این فرش از ابریشم و پرز آن از پشم و نوع گره بافته شده در آن فارسی است. ابعاد این فرش $3/60 \times 6/92$ می باشد. بخش داخلی آن دارای زمینه است و وسط این فرش قرمز می باشد. این فرش توسط بافندگان شمال غرب ایران بافته شده و هم اکنون در موزه پولدی پوزلی شهر میلان نگهداری می شود.
- ✓ قالی دارای عکس گل و حیوانات: این قالی دارای تار و پود ابریشمی است. متن آن از چندین اسلیمی با برگ و گل در هم رفته و گل های بزرگ پیچ در پیچ ختایی پر شده است. در گوشه و کنار متن اسلیمی های ماری سفید و قرمز پراکنده شده و در این میان حیواناتی چون خروس، گوزن، سگ، بز کوهی، گرگ و حیوانات وحشی دیگری که در حال شکار هستند، نقش بسته اند. این قالی دارای حاشیه باریک درونی به رنگ طلایی و حاشیه باریک بیرونی به رنگ قرمز است. ابعاد این قالی $7/50 \times 3/20$ است. از این قالی یک جفت بافته شده است که یکی از آن ها در موزه هنر و صنعت در شهر وین و دیگری در موزه متروپولیتین شهر نیویورک نگهداری می شود.
- ✓ فرش نقش ترنج: این قالی دارای حاشیه ای نوشته دار و نقوش گل و جانور است. تار و پود آن ابریشمی بوده و دارای گل های زر بافت است. این قالی با ابعاد $4/72 \times 1/85$ ، در زمان شاه طهماسب بافته شده و هم اکنون در موزه متروپولیتین شهر نیویورک نگهداری می شود.

توجه: در این دوره حمایت ساطین صفوی باعث ارتقا و شکوفایی این هنر شد که در این راه، شاه عباس سهم بسزایی داشت. در ضمن در این دوران به دلیل ایجاد روابط تجاری ایران با سایر کشورهای اروپایی و خم چنین ورود جهانگردان به ایران، زمینه گسترش روابط فرهنگی را با دیگر کشورها فراهم ساخت و استقبال از فرش های نفیس ایرانی در اروپا بر اهمیت دست بافته و رونق سفارشات افزود. در همین دوره بود که فرش های بافت کاشان به واسطه مرغوبیت بافت و ظرافت جزو قالی های سغارشی شد که از طرف دربار لهستان سفارش بافت این فرش ها داده می شد.

فرش های لهستانی زربافت بودند یعنی در آن ها از نخ طلا و نقره استفاده می شد. بافت این فرش ها در دوره شاه عباس بود. این قالی ها در کاشان و اصفهان بافته شده بودند.

دانستنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

دو قالی از مشهورترین قالی های بافته شده نقش برجسته در دوران صفویان عبارت اند از:

1 - قالی شکارگاه که بافت مردم مشرق ایران یعنی خراسان است. و اکنون در موزه هنر و صنعت شهر وین نگهداری می شود.

2 - قالی زربافت نقش ترنج با شکل گل و جانور که در قرن 11 بافته شده و در موزه پولدی پوزلی شهر میلان نگهداری می شود.

در زمان صفویان علاوه بر استعداد از نقوش سنتی قالی، طراحان با الهام گرفتن از نقوش مینیاتور و تذهیب شاهکارهای جدیدی در هنر فرشبافی هم آغاز شد و این هنر با همه زیبایی آن یکباره از بین رفت.

- **دوره قاجاریه:** در این دوره بازرگانان تبریزی به تاسیس کارگاه های فراوان قالی بافی در تبریز، کرمان، مشهد، کاشان و سایر شهرهای ایران پرداختند. در این زمان قالی های بافته شده از طریق استانبول به اروپا راه یافتند. شهرهای کاشان، مشهد و کرمان مهمترین مراکز بافت قالی بودند که به نام هدایتگران فن معروف هستند. در زمان قاجار بافت سفارشات امریکایی ها صورت گرفت که به آنها باب آمریکا می گویند. وجود جنگ های جهانی در این دوره باعث از رونق افتادن بازار فروش شد. و دلیل دیگر از رونق افتادن بازار فروش فرش دستباف، استفاده از رنگ های مصنوعی و به کار بردن گره جفتی شد. از جمله استادان بزرگ و گران مایه هنر شادروان استاد ابوالفتح رسام عربزاده است که مشهور به نام پدر فرش ایران است، توانست جایگاه اولیه فرش ایران را در بازارهای جهانی فراهم سازد. و ما نیز با همت دستان و دلان عاشق و متعهد، دوباره آن مقام را باز خواهیم یافت. ان شاء الله.

فصل پنجم انواع فرش

دانشتنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

• تقسیم بندی از جهت ابعاد و مساحت

- 1 - قالی: این فرش ها معمولا در ابعاد 2×3 ، $2/5 \times 3/5$ ، 4×3 ، $3/5 \times 5$ ، 4×6 ، 5×7 و 6×10 هستند.
- 2 - سرانداز یا کلگی: به فرش هایی گفته می شود که از لحاظ پهنا کم عرض تر از قالی هستند. و از لحاظ طولی بیشتر از 4 متر باشند. و معمولا در اندازه های $1/5 \times 3$ ، $1/7 \times 3$ ، $2 \times 3/5$ هستند. این قالی ها بیشتر در قدیم بافته و مورد استفاده قرار می گرفتند.
- 3 - کناره: فرشی است که برای مفروش ساختن پله و راه پله مورد استفاده قرار می گیرد. عرض آن معمولا از 50 سانتی متر تا $1/70$ است. و درازای آن از 3 متر تا 10 متر می باشد. در بعضی موارد هم طول فرش به بیش از 15 متر می رسد.
- 4 - قالیچه: به فرش های کوچکی اطلاق می شود که مساحت آن از 4 متر مربع کمتر باشد. اندازه متعارف آن عبارت است از: $1/40 \times 2/20$ و $1/50 \times 2/50$ است که معمولا به قالیچه های ریزبافت $1/50 \times 2/50$ پرده ای نیز می گویند.
- 5 - پشتمی: به فرش هایی اطلاق می شود که معمولا جهت تکیه دادن از آن ها استفاده می شود. عرض آن 50 تا 130 سانتی متر است. متداول ترین اندازه پشتمی 60×90 می باشد.
- 6 - پادری: معمولا به اندازه پاگرد بافته می شود. و به اندازه های 30×40 و 40×60 می باشد.

• تقسیم بندی از جهت جنس و مواد مصرفی

- 1 - فرش پشتمی: پرز آن از پشم است و چله آن از پنبه می باشد. البته در بعضی موارد چله آن هم از پشم است. فرش پشتمی عمری طولانی و مقاومت بسیار زیادی دارد. جاذب رطوبت است و الکتروسیته تولید نمی کند. در برابر آتش مقاومت بالایی دارد و دارای ظاهری براق و زیبا است. و باید دانست که 95 درصد از قالی های بافته شده در ایران از قالی های پشتمی هستند.
- 2 - فرش پشتمی با چله پنبه ای: این نوع فرش دارای مقاومت بیشتری نسبت به فرش با چله پشتمی دارد. نکته: در قدیم به جای پنبه در تار و پود از پشم استفاده می کردند. اما کاربرد پشم بجای پنبه زیاد مناسب نیست. زیرا نوعی لختی در فرش ایجاد می کند. در ضمن چون میزان کشش پشم به اندازه $\frac{1}{3}$ طول آن است، روی دارقالی ثابت نمی ماند و چله پنبه ای چون حالت فنری دارد روی دارقالی بهتر است. ضمنا معمولا فرشی که چله آن از پشم است صاف و یک اندازه در نمی آید. و از لحاظ اقتصادی هم به دلیل گرانتز بودن پشم مقرون به صرفه نیست.

دانشتنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

• انواع فرش از نظر جنس و مواد مصرفی

- 1 - فرش پشمی: فرشی که خامه و پرز و آن از پشم بوده و چله آن از پنبه است.
- 2 - پشم در پشم: فرشی که تار و پود و پرز آن از پشم است.
- 3 - خرسک: فرشی است درشت باف، دارای رجشمار کم، که در طراحی و بافت و رنگ آمیزی آن دقت لازم صرف نمی شود. برای بافت آن از پشم درجه 3 و 4 و نامرغوب استفاده می شود.
- 4 - فرش کرک: فرشی است که پشم برای بافتن آن پشم بسیار ظریف و لطیف و نرم بز و یا از زیر سینه گوسفند است.
- 5 - فرش ابریشمی: فرش هایی که حداقل پرز آن از ابریشم است، جزء این دسته اند:
الف- فرش تمام ابریشم: تار و پود و چله و پرز آن از ابریشم است. برای اولین بار در زمان صفویه بافته شد.
ب- فرش گل ابریشم: فرش های ریز بافتی هستند که در عناصر و گل های آنها بجای پرز پشمی از ابریشم استفاده می شود.
ج- فرش کف ابریشم: فرشی که بجای پرز پشمی در آن از ابریشم استفاده می شود. و بیشتر در مناطق ترکمن و گنبد کاووس بافته می شود.
- 6 - فرش ثوف: نقش گل و بوته های کار رفته در آن به صورت برجسته بوده و بجای زمینه آن از پودهای زرین استفاده می شود.
- 7 - فرش زری دار: فرشی است که در تار و پود آن و گاهی در پرز آن از رشته های طلا و نقره استفاده شده باشد. این فرش بیشتر جنبه تزئینی دارد و در موزه ها نگهداری می شود.

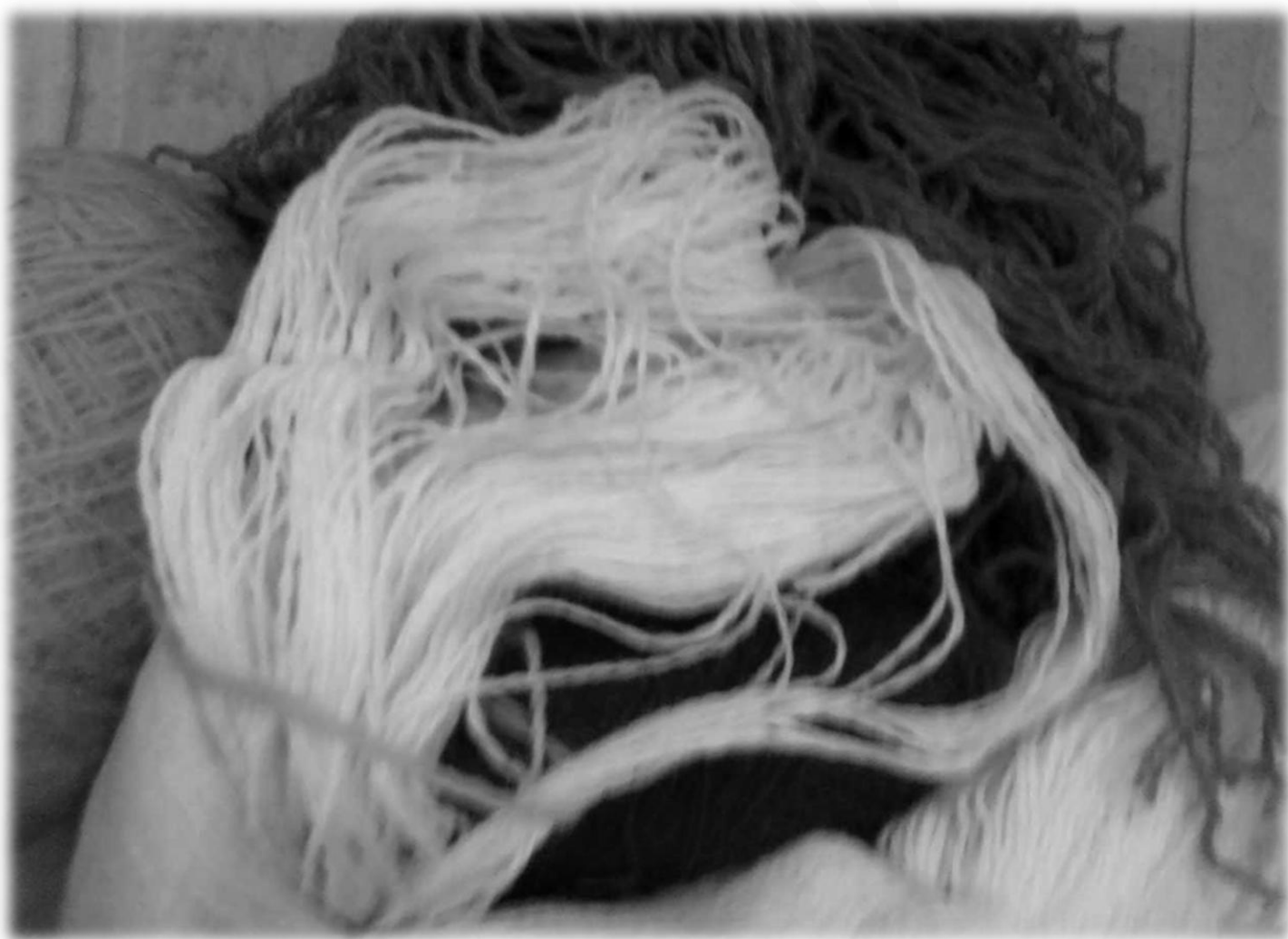
• تقسیم بندی فرش از لحاظ نوع بافت

- 1 - فرش های ریزبافت: فرش هایی که دارای رجشمار 40 به بالا می باشند.
- 2 - فرش های درشت بافت: فرش هایی که رجشمار آن ها بین 25 تا 40 باشد.
- 3 - گبه: نوعی فرش درشت باف است که در مناطق عشایری ایران بافته می شود. رجشمار این فرش ها زیاد نیست. بافت معمولی دارند و از مشخصه های این زیرانداز نقش و طرح های ذهنی مردم و شکل حیوانات است.

دانستنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

فصل ششم پشم

بهترین نوع پشم در جهان

بهترین پشم، پشم ایرانی است و پس از ایران کشورهای آرژانتین، استرالیا، زلماندنو و اروگوئه قرار دارند. بهترین نوع پشم ایرانی در مناطق خراسان، خوزستان، کرمانشاه، آذربایجان و پشم های نژاد بلوچ است. پشم های مخصوص مناطق کرمانشاه و خوزستان دارای پشم های قطور و بلند هستند که در بافت فرش های درشت بافت استفاده می شوند. پشم های مناطق خراسان و آذربایجان و بلوچ از نوع ظریف و نرم و دارای الیاف متوسط و مناسب فرش های ریزبافت می باشند. مهمترین مناطق تولید پشم در ایران عبارت اند از، کرمانشاه، خراسان، خوزستان، کردستان، لرستان، آذربایجان و مناطق مرکزی ایران است.

بدترین نوع پشم ایرانی در مناطق مازندران و گیلان تولید می شود و پشم این مناطق برای قالی بافی مناسب نیست. دلیل آن هم نژاد پرورش یافته در این مناطق به نام زل است که این گوسفندان دنبه ندارند.

پشم از نظر ساختار و مرغوبیت

- 1 - پشم بهار: بهترین نوع پشم در فصل بهار چیده می شود. چربی این پشم از پشم پائیزه بیشتر است.
 - 2 - پشم پائیزه: میزان شیمی که در این فصل چیده می شود کمتر است و الیاف آن زبرتر هستند. باید توجه داشت که مرغوبیت پشم به ظرافت الیاف، رنگ پذیری، طول الیاف، استحکام، نداشتن پیچ و تاپ، طبیعی بودن رنگ و قابلیت کشش بستگی دارد.
- هرچه قطر الیاف پشم کمتر باشد، پشم نازک تر و مرغوبتر است و هرچه طول تارهای آن بیشتر باشد بهتر است. بطوری که در پشم درجه یک طول الیاف به $7/5$ سانتی متر می رسد.
- قابلیت رنگ پذیری پشم به عوامل زیر بستگی دارد:
- الف- رنگ اولیه پشم که هرچه سفیدتر باشد بهتر رنگ می گیرد.
 - ب- میزان چربی موجود در پشم.
 - ج- قطر الیاف پشم که هرچه نازک تر باشد، بهتر است.
- پشم درجه یک پشمی است شسته شده، سفید رنگ که طول الیاف آن حدکثر $2/5$ درصد باشد و قطر متوسط آن حداکثر تا 30 میکرون و طول الیاف آن کمتر از $7/5$ سانتی متر نباشد. و باید دانست قطر پشم مناسب برای قالیبافی بین 30 تا 40 میکرون است.

مراحل تبدیل پشم به خامه برای قالببافی

الف- طبقه بندی کردن ب- حلاجی کردن ج- ریسندگی د- رنگریزی

الف- طبقه بندی: پشم ها به دسته های زیر تقسیم می شوند:

- 1 - پشم سفید درجه 1: شامل تمام پشم های بدن گوسفند بدون در نظر گرفتن پشم دست و پای گوسفند می باشد.
- 2 - پشم سفید درجه 2: شامل پشم های دست و پای گوسفند می باشد.
- 3 - پشم الوان: پشم هایی که کمی از پشم سفید، تیره تر هستند را می گویند. این نوع پشم به علت یکنواخت بودن و نگرفتن رنگ ارزش کمتری دارند که در پتوبافی استفاده می شود.
- 4 - پشم های مشکی: چنانچه درصد بیشتری از پشم تیره باشد، به پشم تیره معروف است که معمولاً بدون رنگ قابل استفاده است.

ب- حلاجی و شست و شو: پس از طبقه بندی کردن پشم، پشم های تفکیک شده را به ماشین حلاجی ریخته تا گرد و خاک و فضولات اضافی آنها گرفته شود. سپس در حوضچه های متفاوت با آب و صابون و آب خالص شسته شده و سپس خشک می شوند. شست و شوی پشم بر روی بدن حیوانات زنده در رودخانه ها و با آب یا آب و صابون نیز انجام می شود که به آن گرده شور می گویند.

ج- ریسندگی پشم به دو روش دستی و ماشینی صورت می گیرد. در روش دستی به وسیله دوک یا چرخ های چوبی کوچک صورت می گیرد. در روش ماشینی پشم را پس از شستن و خشک کردن به داخل دستگاه ریخته تا آنها را دسته بندی و به پشم های تار عنکبوتی تبدیل کند.

د- رنگریزی به دو صورت دستی و ماشینی صورت می گیرد. در کارخانجات به دلیل فراهم وسایل، ابتدا پشم را رنگریزی کرده و سپس آن ها ریسیده می شوند. این روش بهتر است چون الیاف تابیده نشده بهتر رنگ می گیرند. به طور کلی قابلیت رنگ پذیری پشم به این عوامل بستگی دارد:

- 1 - رنگ اولیه پشم 2- قطر الیاف 3- میزان چربی پشم که با شست و شو از بین می رود
- در قالی باقی رنگ ها به دو دسته تقسیم می شوند. دسته اول که رنگ های طبیعی هستند و از گیاهان و میوه های مختلف بدست می آیند و با مرور زمان بر جلا و شفافیت آن افزوده می شود. دسته دوم رنگ های مصنوعی هستند که خود به دو دسته ی رنگ های جوهری و دانه ای تقسیم می شوند و با شست و شو و نور آفتاب از بین می روند. الف- رنگ های جوهری که در انژ شست و شو و نور آفتاب از بین می روند و کهنه می شوند و برای قالببافی مناسب نیستند.

ب- رنگ های دانه ای ترکیبی بوده و با بیکرومات پتاس تثبیت شده و به آسانی رنگ نمی بازند. دیگر موادی که برای برای بهتر رنگ پذیری و دندانه دادن* نخ استفاده می شوند، زاج سفید و زاج سیاه و جوهر لیمو است.

دانستنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

*دندانه دادن: معمولا با استفاده از املاح فلزی نظیر زاج سفید و سولفات آهن و جوشانیدن کلاف سفید در آن ها قبل از داخل شدن به حمام رنگ، باعث رنگ پذیری و ثبات بهتر رنگ بر روی خامه می شود. در ایران بیشتر از زاج سفید برای دندانه کردن پشم استفاده می شود.

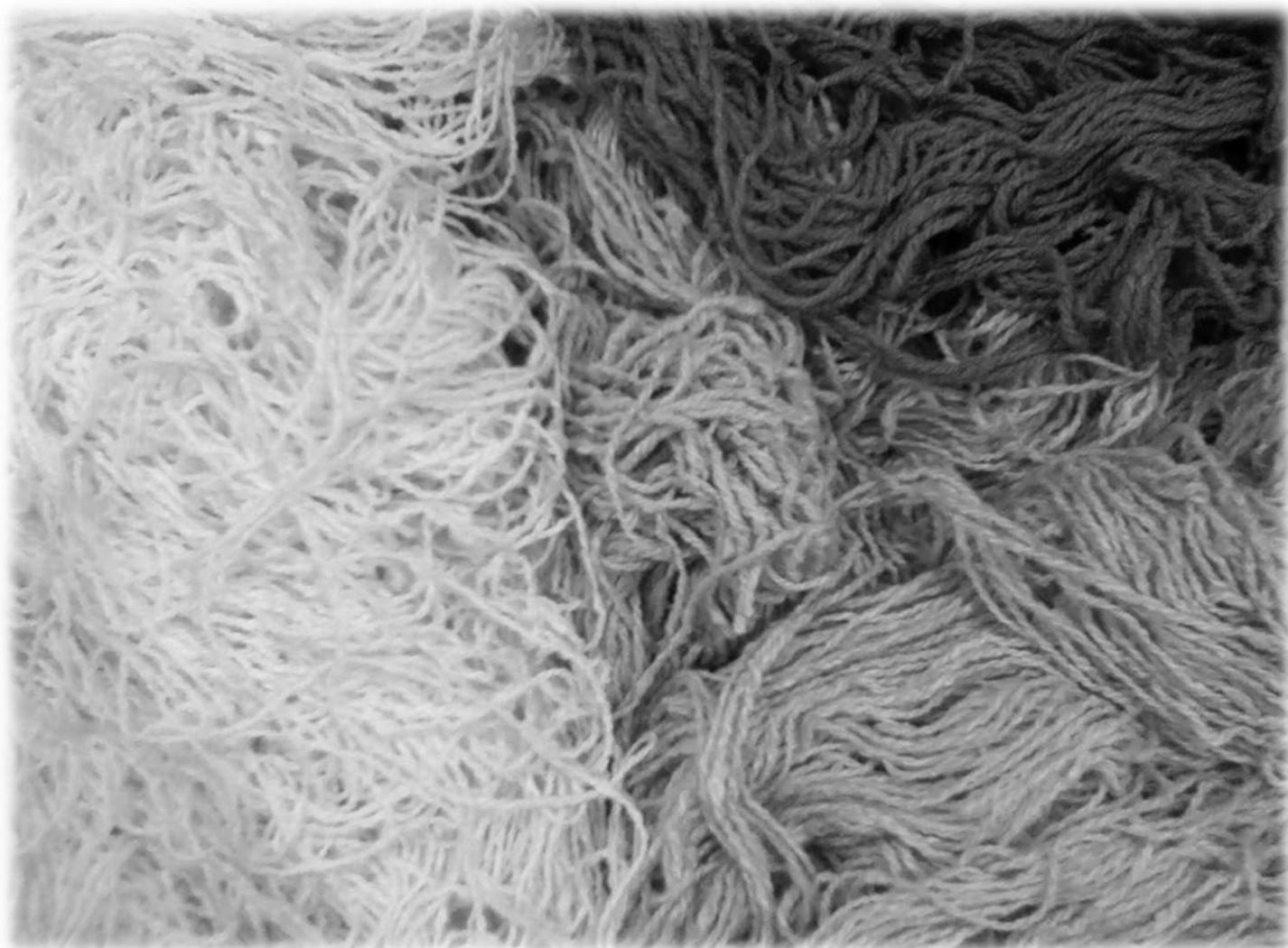
رنگ های طبیعی مورد استفاده در قالیبافی

- 1 - روناس: گیاهی است خودرو که ماده رنگی آن در ریشه آن نهفته است و در اثر جذب اکسیژن به رنگ سرخ در می آید. از ریشه روناس رنگ های قرمز شاداب و متمایل به سرخ بدست می آید. این گیاه به طور وحشی در مناطق یزد و کرمان می روید.
 - 2 - اسپرک: گیاهی خودرو است که ماده ی رنگی آن از ساقه و برگ آن بدست می آید. و رنگ های زرد و سبز از آن بدست می آید.
 - 3 - برگ انگور: از این گیاه رنگ زرد بدست می آید.
 - 4 - پوست انار: پس از خشک کردن و ساییدن آن به رنگ زرد تیره بدست می آید.
 - 5 - گندل: گیاهی علفی است و از آن رنگ زرد مایل به سبز بدست آمده و در منطقه چهارمحال و بختیاری میروید.
 - 6 - جفت: از پوست گردو مناطق لرستان بدست آمده و رنگ شتری و قهوه ای می دهد.
 - 7 - سماق: از جوانه نارس سماق، رنگ های خرمایی و قهوه ای سیر حاصل می شود. و با اضافه کردن سولفات آهن می تواند رنگ بنفش تیره تشکیل دهد.
- پس از این مراحل نوبت به دسته بندی پشم می شود که به شکل زیر است:
- 1 - پس از رنگرزی پشم، کلاف ها را در دسته های 4/5 کیلوگرمی بسته بندی می کنند که به آن بغچه می گویند. سپس در بسته های 72 کیلوگرمی بسته بندی می کنند که به آن عدل خامه می گویند.
 - 2 - شماره بندی پشم: شماره بندی پشم از عدد 8 شروع شده که نمایانگر ضخیم ترین نوع پشم است. و تا عدد 20 که نازک ترین پشم است، ادامه دارد. نمره پشم به ظرافت و نازکی الیاف بستگی دارد که بر حسب متریک (متر در گرم) است. مثلا اگر نمره نخ 20 باشد یعنی 20 متر از این نخ یک گرم وزن دارد.
- در جریان ریسندگی و رنگرزی پشم بخشی از آن از بین می رود که به آن افت پشم می گویند. افت پشم پاییزه از بهاره بیشتر است.

دانستنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

فصل هفتم ابریشم

دانستنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

ابریشم

ابریشم یکی از الیاف حیوانی است بر خلاف مو و پشم که روی بدن حیوانات رشد می کنند. ابریشم به رشته ای مداوم از دهان کرم ابریشم تولید می شود.

تولید ابریشم به مدت سه هزار سال در اختصار کشور چین بود و اجازه یادگیری طرز پرورش و تولید ابریشم را به هیچ کشوری نمی داد. به تدریج این اطلاعات از چین خارج شد و کشور های آسیایی مانند ژاپن، هندوستان و ایران و سپس کشورهای اروپایی مانند فرانسه و ایتالیا شروع به تولید کرم ابریشم کردند. تا قبل از جنگ جهانی دوم حدود 60 درصد از تولید ابریشم در دست ژاپن و 20 درصد در دست چین و مابقی در دست کشورهای روسیه، هندوستان، ایران، کره جنوبی، هندوستان، ترکیه، برزیل و اسپانیا بود. و باید دانست که مهم ترین مراکز تولید ابریشم در ایران، استان های مازندران، گیلان، خراسان، کاشان و یزد می باشد.

تولید تخم کرم ابریشم

از هر 1000 گرم تخم ابریشم حدود 250 کیلوگرم پيله بدست می آید. که حدود 20 کیلوگرم آن ابریشم خالص می شود. قبل از اینکه کرم به پروانه تبدیل شود و پيله را سوراخ کند، آن را از بین برده تا ابریشم پاره نشود.

کلاف پیچی و تابندگی ابریشم

بر خلاف سایر الیاف طبیعی ابریشم از پيله ای که توسط کرم ابریشم به صورت یک رشته دو قلوئی مداوم ریسیده شده و طول آن به 1500 متر هم می رسد، بدست می آید. بازکردن رشته مداوم ابریشم را کلاف پیچی می گویند. در طول مدت کار پيله در آب شناورند تا به حالت نرم باقی بمانند. پس از اتمام عملیات و قبل از مرحله رنگرزی صمغ ابریشم به وسیله آب و صابون از بین می رود تا شفافیت و لطافت خاص ابریشم نمایان شود.

انواع ابریشم

- 1- ابریشم خالص: مستقیماً از پيله گرفته شده و توسط چرخ دستی یا ماشین مخصوص به نخ تبدیل می شود. و معمولاً به رنگ کرم یا زرد است.
- 2- ابریشم گجین: در واقع تفاله ابریشم است و از انتهای الیاف باقیمانده از پيله بدست می آید.
- 3- ابریشم پخته: ابریشمی است که صمغ آن گرفته شده است و به رنگ سفید می باشد.

دلایل استفاده از ابریشم در بافت فرش

برای استفاده از ابریشم در فرش دلایل گوناگونی وجود دارد ولی مهم ترین آن ها عبارت اند از: براق بودن و جلا دادن و درخشش آن و محکم بودن ابریشم از سایر الیاف و استقامت در مقابل سرما و گرما می باشد. و باید در نظر داشت که همواره قیمت ابریشم از پشم گرانتر است.

دانستنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

پنبه

مهم ترین الیافی است که کاربرد فراوان در تار و پود قالی دارد. در حال حاضر مراکز عمده تولید پنبه در دنیا آمریکا، روسیه، چین، هند، مصر و مکزیک می باشند. مرغوبیت پنبه به طول الیاف آن بستگی داد. یعنی هرچه الیاف بلندتر باشد، مرغوبیت پنبه بیشتر است. قطر الیاف پنبه معمولاً بین 10 تا 15 میکرون است. و شماره گذاری پنبه با ضخامت آن نسبت مستقیم دارد یعنی هرچه نخ ضخیم تر باشد شماره آن بالاتر است. الیاف پنبه ای استحکام بیشتری نسبت به الیاف پشمی دارد و چون کشش کمتری از پشم دارند جهت چله کشی مناسب تر هستند. برای تشخیص پشم از الیاف مصنوعی باید مقدار کمی از آن را سوزاند تا اگر جمع شد و خاکستر برداشت و بوی مو و کرک سوخته را داد، پشم است ولی اگر قطره سیاه نفتی و محکمی برجای گذاشت، مواد نفتی است.

رجشمار

تعداد گره های بافته شده در یک گره ذرعی را رجشمار می گویند. در قدیم یک ذرع فارسی معادل 104 سانتی متر و یک ذرع ترکی معادل 112 سانتی متر بوده است. رجشمار مهم ترین عامل تشخیص کیفیت فرش است. هرچه رجشمار فرش بالاتر باشد، ریزبافت تر و ظریف تر است و هرچه رجشمار کم تر باشد، فرش درشت بافت تر است. برای شمارش رج ها و تعیین رجشمار در یک گره ذرعی در طول و عرض از پشت قالی استفاده می شود.

دانستنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

فصل هشتم قالیافی

آشنایی با اصطلاحات قالبیافی

نقشه قالبی: در کنار کاغذ های شطرنجی شده برای نقشه قالبی سنتی معمولاً اعدادی از 100 تا 200 نوشته می شود. که اگر عدد نوشته شده در کنار نقشه را بر 4 تقسیم کنیم، رجشمار نقشه بدست می آید. مثلاً اگر در کنار کاغذ نقشه نوشته شده بود 140 رج یا رگ، نمایانگر نقشه ای با رجشمار 35 است. مقاطع واحدی برای شمارش گره های زده شده است که در مراکز درشت باف مانند مشهد و شهر های اطراف از آن استفاده می شود. و معادل 12000 گره قالبی است و به این طریق مزد قالبیافان را تعیین می کنند. قبال: واحد اندازه گیری برای شمارش تعداد گره زده شده در قالبی است که در مناطق ترک و آذربایجان از آن استفاده می شود و معادل 14000 گره است. و به این طرق مزد قالبیافان را تعیین می کنند. مبال: تعداد کل گره های قالبی را از روش ضرب کردن طول در عرض قالبی و عدد بدست آمده از آن را بر مقاطع یا قبال تقسیم کرده و تعداد آن را بدست می آورند. و در قیمت مورد نظر ضرب کرده و دستمزد بافنده را حساب می کنند.

تون کشی یا چله بندی

چله که همان نخ های اصلی در قالبی هستند و گره ها بر آن ها سوار می شوند. و به عمل بستن آن ها به دور دارقالبی چله کشی می گویند که مراحل زیر را دارد:

- 1 - تنظیم کردن دار قالبی: اندازه گیری فاصله سر و زیردار و کنترل اندازه طول و عرض دار با نقشه مورد نظر است.
 - 2 - سیه بندی: ابتدا وسط و زیردار را مشخص کرده و اندازه عرض قالبی را طبق گره ذرعی مورد نظر از وسط دار تقسیم و علامت گذاری می کنند و مطابق آن زیردار هم از وسط به طرفین تکرار می شود.
 - 3 - زه بندی: دو نخ به اندازه عرض قالبی از جنس چله می باشند که بهتر است دولا و تابیده شود و از زیردار به طول 25 سانتی متر فاصله به طرف راستورها (میله های طرفین دار) میبندیم. سپس نخ دیگری به همین شکل به فاصله 20-25 سانتی متر از زه اولیه دوبار به راستورها می بندیم. بطوری که موقع چله کشی به راحتی بتوان نخ را از بین این دو نخ حرکت داد. در ضمن به زه، هاف می گویند که پس از چله کشی آن را با چوب هاف عوض می کنیم.
- نخ مناسب برای چله کشی متناسب با رجشمار اهمیت فراوان دارد. و معمولاً از نخ پنبه ای برای این کار استفاده می شود. در فرش های ریز باف با رجشمار 50 به بالا از ابریشم نیز به جای پنبه استفاده می شود.

دانشتنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

فرمول بدست آوردن عرض کار: $\frac{\text{تعداد گره عرض} \times 7}{\text{رجشمار}}$ می باشد. که در این فرمول عدد 7، یک عدد استاندارد برای بافت

های ترکی می باشد و در بافت فارسی از عدد 6 یا $\frac{6}{5}$ استفاده می کنند.

مثال: اگر تعداد گره در عرض یک قالی 500 باشد، و رجشمار آن 46 باشد، به این طریق عمل می کنیم:

$$\frac{500 \times 7}{46} = 76/0.86$$

هرچه کار ما ظریفتر باشد، رجشمار بالا تر می رود. و هرچه کار ما درشت تر باشد، رجشمار پایین می آید. و در ضمن برای تابلو از رجشمار 42 به بالا استفاده می شود و رجشمار زیر 42 برای زیرپایی استفاده می شود.

فرمول بدست آوردن طول کار (قد کار) = $\frac{\text{تعداد گره طول قالی} \times 7}{\text{رجشمار}}$

انواع چله کشی

چله کشی ترکی: در این روش به دو نفر نیاز است. چله کش اصلی باید فردی ماهر باشد که در طرف اصلی و پایین دار می باشد. و طرف دوم در پشت کار می ایستد که بهتر است کمی آشنایی داشته باشد. در این روش چله کش اصلی گلوله چله را از زیر نخ زه اول و و سپس از بالای نخ هاف رد می کند و به نفر دوم می دهد. نفر دوم گلوله را می گیرد و از پشت دار رد کرده و از پایین به نفر اول می دهد. و این بار نفر اول از بالای زه اول و زیر هاف رد می کند که عکس عمل قبل است. سپس از بالا به طرف دوم می دهد و او مثل دو قبل از پشت دار رد می کند و از پایین به نفر اول می دهد و این اعمال باز تکرار می شود.

تمام نخ هایی که از زیر و رو زه ها رد می شوند، گره هستند و یک جفت زیر و رو یک گره را تشکیل می دهد.
چله کشی فارسی: در این روش یک رویه چله کشی می شود. یعنی به شکل (8) و نیازی به زه های بالا و پایین نیست. در این نوع پشت دار کاملاً دیده می شود. در ضمن در این روش چله کشی نیاز به کشش زیادی ندارد و در ضمناً به اندازه قطر نخ چله بین تارها فاصله می گذارند.

دانشتنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

مراحل بعد از چله کشی

ابتدا تارها را شل کرده و زه پایینی را به سمت پایین دار هدایت و بجای آن تسمه چوبی یا فلزی را از لا به لای تارهای پایین رد کرده و آن را کاملاً کوبیده تا ابتدای قالی صاف بماند و شروع بافت کج نشود. سپس نخ زه بالا که همان هاف است را باز کرده و چوب هاف را از لابه لای نخ ها رد می کنیم.

کوجی پیچی یا گله بندی

کوجی یا گله چوبی است به قطر 4-6 سانتی متر و با طولی بیش تر از عرض دار که بر روی راستورها می نشیند. دو سر کوجی را میخ زده و نخ تابیده ای را به سر آن می بندیم. کار کوجی تنظیم و تفکیک چله و جلوگیری از کج شدن عرض قالی است. در آذربایجان از این چوب استفاده نمی کنند. پس از بستن نخ به سر کوجی آن را بالای دار آویزان کرده بطوری که در خط مستقیم افقی قرار گیرد و بین سر دار و زیر دار قرار داشته باشد.

مراحل بستن کوجی

ابتدا مقداری نخ چله مناسب به چله دوانیده شده را جدا کرده و سر آن را دور کوجی و زه قلاب می کنیم. سپس اولین تار روی نخ هارا کنار زده و نخ پشت هاف و یا زهوار بالا را گرفته و نخ را از پشت آن عبور داده و قلاب می کنیم. این عمل را برای تمام تارهای پشت تکرار می کنیم.

دیگر اجزای قالی

نیمکت: چوب مسطحی است که بافنده برای بافت قالی روی آن می نشیند و این چوب بالا و پایین نیز می رود. **نردبان:** در دو طرف دستگاه قرار می گیرد و به راست لوله ها متصل است و دو سر میکت روی آن قرار می گیرد.

انواع دار قالی

الف- دار افقی

ب- دار عمودی (که به چهار نوع تقسیم می شود):

1 - دار عمودی فندک دار: این نوع دار بیشتر در مناطق همدان و آذربایجان غربی استفاده می شود. این دار فاقد گوه است و چله کشی بر روی آن به روش ترکی صورت می گیرد. در این دار تارها روس استوانه ای چوبی یا فلزی که به موازات سر دار و کمی پایین تر قرار دارد و به فندک معروف، کشیده می شود. فاصله ی بین چوب سر دار و فندک به وسیله پیچ تنظیم می شود. پس از آنکه مقداری از قالی بافته شد، پیچ ها را کمی شل می کنند تا فندک پایین بیاید و چله ها شل شوند تا بتوان آن هارا چرخاند. به این کار کاشف کردن می گویند. پس از این کار دوباره پیچ ها را محکم می کنند تا چله سفت شود.

دانشتنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

- 2 - دارگردان: از این دار برای چله کشی های ترکی و برای فرش های بزرگ مناسب است. بطوری که روی زمین به اندازه لازم چله کشی ترکی کرده و به وسیله چرخ دنده هایی که در سر دار و زیر دار وجود دارد. به هنگام بافت، چله ها از بالای سر دار باز شده و قالی بافته شده دور چرخ دنده جمع می شود. در این دار، قالی بافته شده قابل دیدن نیست.
- 3 - دار عمودی ثابت: این دار معمولاً در روستاها استفاده می شود. این دار به علت ثابت بودن در روی زمین باید به اندازه قالی بافته شده باشد و اندازه آن معمولاً بزرگ و پاگیر است. این دار قالی قابل چرخیدن نیست و به وسیله نردبان های مخصوص، بافنده باید چندین متر بالاتر از سطح زمین برود و خطر سقوط هم دارد. نوع چله کار رفته در این دار فارسی است. در این دار مقدار اضافی چله ها از دسته بندی می کنند و به وسیله نخ نازکی روی سر دار گره می زنند که به آن گره اولیه می گویند. پس از آنکه حدود ۲ قالی بافته شد، چله ها را شل کرده و با خارج کردن گوه و قسمت بافته شده به زیر دار منتقل و با نخ مخصوص و سوزن های بزرگ در پشت می دوزند. به این دوخت، دوخت اولیه می گویند. سپس چله ها را روی دار محکم کشیده و گره میزنند. به این عمل گره ثانویه می گویند.
- 4 - دار تبریزی: چوب یا میله سر دار به وسیله دو پیچ بلند یا کوتاه بالا و پایین شده و چله ها را می توان چرخاند و قسمت بافته شده را به پشت دار منتقل کرد. چله کشی ترکی برای این دار مناسب است. در این دار جای بافنده ثابت است.

شیرازه پیچی

- بعد از بافت هر رج باید کناره فرش به موازات فرش بالا بماند. اصولاً برای حفظ کناره قالی و ظرافت و نظم بخشیدن به آن و جلوگیری از دیده شدن سر پودها استفاده می شود. معمولاً چند رشته از خامه رنگی هم رنگ متن اصلی به هم تابیده و به اندازه یک گلوله یک گلوله کوچک برای طرفین قالی تهیه و دور تارهای شیرازه پیچانده می شود. به این نوع شیرازه پیچی که بعد از هر رج بافت پیچیده می شود، شیرازه متصل می گویند.
- 1 - شیرازه موازی: در این حالت سر خامه یک یا چند دور هر رج دور تا دور تارهای شیرازه یک بار می پیچند. همیشه در یک جهت انجام می شود.
 - 2 - شیرازه متضاد: از دو رنگ متضاد استفاده شده و آن ها را از میان هم دیگر رد می کنند.
 - 3 - شیرازه متقاطع: در این روش خامه رنگی را چند بار در یک جهت به سمت بالا پیچیده و مجدداً آن را به صورت برعکس و ضربدری در رج بعد به طرف پایین می کشند. در این نوع شیرازه نیز معمولاً از دو رنگ متضاد استفاده می شود. این نوع شیرازه معمولاً در فرش های ایلات و عشایری استفاده می شود.

دانستنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

کار شیرازه استحکام دادن به لبه قالی یا پوشاندن سر پودهای اضافی و جلوگیری از ریش ریش شدن لبه بیرونی فرش می باشد.

علت استفاده از نوار چرمی

بعد از بافت فرش و شیرازه پیچی در بعضی از فرش ها دور تا دور آن را با نوارهای چرمی می دوزند. مخصوصا در فرش های ابریشمی و ریزبافت به چند دلیل این کار صورت می گیرد:

- 1 - جلوگیری از لوله شدن فرش .
- 2 - جلوگیری از سر خوردن فرش های ظریف روی کف سنگی و پارکت صیقلی.
- 3 - پوشاندن محل میخ یا سوزن خورده های کناره فرش یا کجی های ناشی از پایین کشیدن دستگاه.

پود گذاری

پود سلسله نخ هایی است که در فضای دار قالی (عرض قالی) و از لای چله ها عبور کرده و در فرش و استحکام آن نقش مهمی دارد. پودهایی که در قالی کار می روند دو نوع ضخیم و نازک هستند. نحوه کشیدن آن ها متفاوت بوده و بعد از بافت کامل آن رج پودکشی صورت می گیرد.

- 1 - پود ضخیم یا کلفت یا القاج: این پود برای پر کردن زمینه فرش و افزایش استحکام به کار می رود. و اگر خوب کوبیده شود، درون تارها دیده نمی شود. جنس آن معمولا از پنبه یا ابریشم است. در بعضی مناطق فقط از همین پود استفاده می شود. که ضخامت نخ چله کمتر است و در هر رج برعکس جهت رج قبل آن را می کشند. در این بافت، چله ها یک در میان جلو عقب ایستاده و پشت فرش صاف و یک دست بوده و چله ها دیده نمی شوند که به آن بافت تخت می گویند.
- 2 - پود نازک یا ثبوت: از این نخ جهت ایجاد نظم و ظرافت در قالی استفاده می شود. و بعد از کوبیده شدن پود ضخیم بکار می رود. پود نازک تارها را به هم می دوزد و استحکام فرش را زیادتیر می کند. اگر در کوبیدن این پود دقت نشود و زیاد کشیده شود، تارها به یکدیگر نزدیک شده و پشت دار به صورت یک خط سفید نمایان می شود که نشان دهنده این است که پود روی گره ها نخوابیده و باعث بالازدگی قالی می شود. در قالی های ریز بافت در هر رج از پودضخیم و نازک استفاده می کنند که به آن فرش دو پوده می گویند.

انواع پود دادن

متداول ترین روش پود دادن آن است که دو بار پود را در یک طرف دور تارهای شیرازه پیچید و پس از رد کردن لابه لای تارها بر دیگر آن را آزاد می گذارند و بعد از یک رج بافت دوباره به داخل می برند.

دانستنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

گاهی نیز بافندگان هر دو سر پود را به داخل تارهای کناره فرش کشیده و کور می کنند و در رج بعد مجددا پود جدید بکار می برند. گاهی اوقات نیز در فرش های ظریف برای جلوگیری از خراب شدن شیرازه و کناره فرش سر پود هارا آزاد می گذارند و در آخر کار شیرازه مستقل می بندند. روش های دیگر دادن:

- 1 - دوپوده: همان پود ضخیم و نازک است که بهترین روش پود دادن است.
- 2 - سه پوده: در بعضی از مناطق برای زودتر بالا آمدن فرش از سه پود یعنی دو پود ضخیم و یک پود نازک استفاده می شود.
- 3 - همان بافت تخت است که فرش ترکمن یک نمونه آن است.

تقسیم بندی فرش بر اساس نوع و روش پودها

- 1 - لول بافت: در این شیوه بافت می توان از گره های متقارن و نامتقارن استفاده کرد. تفاوت این شیوه با سایر شیوه ها این است که تارها در چله کشی کاملا به هم چسبیده و پهلو به پهلو هم قرار دارند. به علت تراکم چله ها در این نوع بافت، فرش بسیار سفت و محکم و با دوام است. در پشت فرش شیارهای عمیقی دهنه می شود. در این روش از هر دو پود نازک و ضخیم استفاده می شود که پود ضخیم از زیر تارهای پشت هاف رد شده و کشش آن زیاد است. پود نازک نیز بعد از آن بکار میرود و حالت امواج داشته و به آرامی به خورد فرش می رود و کوبیده می شود.
- 2 - نیم لول: در این شیوه فاصله بین چله ها به اندازه نصف قطر چله بکار رفته و زاویه بین چله ها 45 تا 60 درجه است. در اقلی نیم لول از دو پود با ضخامت یک سان استفاده می شود. یکی از پودها از زیر نخ های هاف و دیگری از روی نخ های هاف و عکس رج قبل رد می شود. میزان کشیدگش هر دو پود یکسان است. و هرچه میزان زاویه متشکله بین تارها از 60 درجه کمتر باشد، از میزان لول بافت کاسته می شود.
- 3 - تخت بافت: در این نوع بافت پس از یک ردیف بافت فقط یک بار پود ضخیم رد می شود و رج بعد عکس جهت پود در رج قبل پودکشی می کنند. دوتاری که برای گره استفاده می کنند در کنار هم به صورت موازی قرار دارند. این فرش بیشتر توسط عشایر و روستاها بافته می شود.

دانستنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

فصل نهم انواع گره

دانستنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

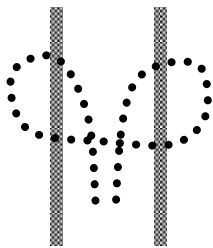
انواع گره

گره انوعی دارد که در اینجا به توضیح در باب بعضی از آن ها می پردازیم

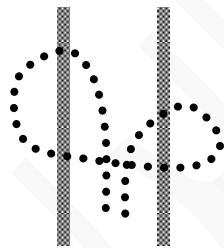
1 - گره ترکی یا متقارن: در گره ترکی ابتدا تار زیر و سپس تار رو را گرفته و بافته می شود. و دو سر خامه از یک محل بیرون می آید. (ترکی اصیل)

در این گره خواب قالی به سمت راست است. چون دور هر دو تار زیر و رو می پیچد که به آن گره دوتایی می گویند. در آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، همدان و زنجان از این گره استفاده می شود.

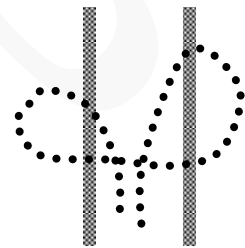
حالت فرعی گره متقارن: اگر برحسب دوران خامه به دور تار راست در وضعی پایین تر یا بالاتر نسبت به تار سمت چپ واقع شود، به متقارن نوع دوم تبدیل می شود. و به طور کلی اگر در اثر کشیدگی بود ضخیم تار سمت چپ بالاتر قرار گیرد، متقارن نوع دوم و اگر تار سمت راست بالاتر قرار گیرد، متقارن نوع سوم است.

گره ترکی نوع اول

گره ترکی نوع دوم

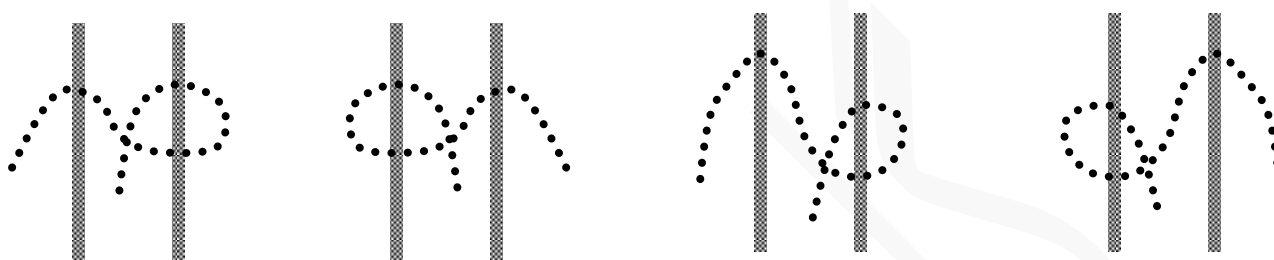
گره ترکی نوع سوم

2 - گره فارسی (نامتقارن): در این گره خامه فقط به دور یک تار پیچیده و از پشت تار بعدی فقط رد می شود. دوسر خامه از یک محل بیرون نمی آید و نامتقارن نامیده شده و چون خامه به دور یک تار می پیچد، به آن گره یکی نیز می گویند.

حالات فرعی گره نامتقارن: اگر گره دوران یافته به دور تار سمت راست در وضعی پایین تر از دنباله خودش که از پشت سمت چپ گذشته قرار گیرد، نامتقارن نوع دوم، و اگر عکس این حالت اتفاق بیافتد، نامتقارن نوع سوم می باشد.

دانستنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

گره فارسی نوع اول (راست)

گره فارسی نوع اول (چپ)

گره فارسی نوع دوم

گره فارسی نوع سوم

تفاوت گره فرسی و ترکی

چون گره ترکی به دو تار می پیچید، از گره فارسی محکم تر است. در بافت گره ترکی از قلاب مخصوص استفاده می شود. برخلاف گره فارسی که با دست بافته شده و به نوک انگشتان دست نیز، آسیب فراوان می زند. امکان گره تقلبی در فارسی از ترکی بیشتر است. چون بعد از کوبیدن پود در فارسی، بافت گره تقلبی به راحتی قابل تشخیص است. با بهره گیری از گره ترکی امکان بافت فرش های هنری و ظریف آسان تر است. چون در روش فارسی با انگشت امکان تراکم چله و رجشمار بالا میسر نیست. در فرش با گره ترکی، فرش پس از فرسودگی زیاد، به صورت گلیم در می آید و امکان از هم گسستگی فرش کم است. طول پرز در فرش با گره فارسی بلندتر از طول پرز با گره ترکی است. و ضایعات پرز بیشتر می شود.

انواع دیگر گره

گره جفتی: بجای استفاده از دو تار برای گره زدن، از چهار تار استفاده می کنند. در بعضی از مناطق شش تار را نیز گره می زنند که باعث توخالی شدن و کوتاه شدن عمر قالی می شود. هم چنین از تراکم پرزها و وزن قالی نیز کاسته می شود.

گره کمانه شیب: در این نوع گره، پرز بدو اینکه گره بخورد از پشت تار عبور می کند و با پود محکم می شود. این گره از پشت قالی به آسانی بیرون کشیده می شود. قالی که با این گره بافته می شود، قبل از کهنه شدن از بین می رود.

گره آویز: این گره، مجموع چهار گره بر روی دوتار است و بجای یک رنگ از چهار رنگ طیفی یا مختلف برای پیاده کردن ظرافت طرح یا تصویر بر روی فرش های درشت باف استفاده می شود.

دانستنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

گره تک تار: در این روش بافت، گره فقط بر روی یک تار زده می شود. این گره در فرش های ظریف کاربرد دارد.

گره تک تار اسپانیولی: هر نخ خامه را دور تا دور تار پیچیده و سپس به آن گره می زنند. دو سر این گره به سمت پایین می ایستد.

گره کمکی: نوعی گره است که در بافت های ظریف و هنری، زمانی که به علت تراکم تار کم بیاورند، از این گره با کمک گرفتن از تارهای طرفین استفاده می شود.

گره معکوس: گره ای است که جهت خواب آن به سمت پایین و بالا است. از این گره برای بافت گل های برجسته استفاده می شود.

قیچی کاری

در فرش های ظریف پس از پودگذاری و قبل از شروع به بافت رج جدید، عمل قیچی کردن صورت می گیرد. بافندگان عمده هر 8 تا 10 رج یکبار، ابتدا به وسیله شانهِ مخصوص ریشه های بافته شده را شانهِ می زنند تا در یک جهت و بطور یک نواخت قرار گیرند. سپس آنها را قیچی می کنند. قیچی کردن باید توسط بافنده وارد به کار صورت بگیرد. اگر این کار به درستی انجام نگیرد، گوشت قالی بریده شده و تار و پود نامایان می شوند. که به این کار ذرتی شدن فرش می گویند و صدمه جبران ناپذیری به فرش می رسد. حداکثر ضخامتی که پرزها پس از قیچی کردن باید داشته باشند حدود 3 تا 3/5 سانتی متر است.

دارکشی

پس از پایان بافت فرش اگر گوشه ها دچار سرکجی باشند، آن را مرطوب کرده و به وسیله میخ های مخصوص در دارچوبی مخصوص میخ کرده و با فشار وارد کردن، عیوب آن را رفع می کنند. اما گاهی اوقات پس از خشک شدن، فرش باز به حالت قبلی بر می گردد، که دیگر سرکجی ها قابل رفع نیستند.

دانستنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

نقشه خوانی

در بعضی مناطق مانند یزد و کرمان، ابتدا یک استادکار نقشه را با صدای بلند می خواند و بقیه بافندگان به همان ترتیب نقشه را می بافند. ابتدای نقشه را زه کرده یعنی دور گل هارا نقشه می زنند و سپس داخل گل ها و زمینه آن را پر می کنند.

برای خواندن نقشه بعضی از اصطلاحاتی به کار می روند که تعدادی از آن ها به شرح زیر هستند:

تا به جا: یعنی از هر رنگ روی خودش بافته شود.

سر اول: یعنی از رنگ زه رج قبل، یک عدد قبل از خودش بافته شود.

سر جلو: یعنی از رنگ زه رج قبل، یک عدد بعد از خودش بافته شود.

تا به دو بر سر تا: یعنی از رنگ زه یکی روی خودش، یکی طرف راست و یکی طرف چپ بافته شود.

تا به جا و دو- سه- چهار تا به دنبال: یعنی از رنگ زه یکی روی خودش و به تعداد مورد نیاز قبل از خودش بافته شود.

تا به جا و دو- سه- چهار تا به جلو: یعنی از رنگ زه یکی روی خودش و به تعداد خوانده شده به جلو بافته شود.

اول تا به جا: یعنی اگر در رج قبل 5 تا سفید داشتیم، فقط روی اولین سفید گره می زنیم.

آخر تا به جا: یعنی اگر در رج قبل 5 تا سفید داشتیم، فقط روی آخرین سفید گره می زنیم.

لازم به ذکر است که زه کردن یا نقشه خوانی قالی از طرفین به وسط یا از وسط به طرفین صورت می گیرد. در نقشه هایی که $\frac{1}{2}$ آن ه ا باشد، پس از پایان یافتن بافت نیمه اول آن را برگردانده و آخرین رج که مشترک است دیگر تکرار نمی شود.

چند نکته مهم دانستنی های فرش

- کشیدن بیش از حد بود ضخیم در قالی باعث چین خوردگی در قالی می شود.
- اگر یک قسمت از چله ها شل شده باشد، باعث بالازدگی در آن ناحیه از بافت می شود.
- چوب کوچی مخصوص فارسی بافان است.

دانستنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

- تنها کشور تولید کننده ی پنبه رنگی در جهان مصر است.
- کپی از طرح های فرانسوی و رونق رنگ های شیمیایی و جوهری و گره جفتی از زمان قاجاریه رایج شد.
- بعد از آخرین ردیف بافت گلیم، ابتدای قالی که نخ در مسیر بود کلفت است، بافت اولین رج و گره ها شروع می شود.
- برای ریسیدن و باز کردن نخ و تبدیل آن به توپ های کوچک در روش دستی از دستگاه هرزگرد استفاده می شود.

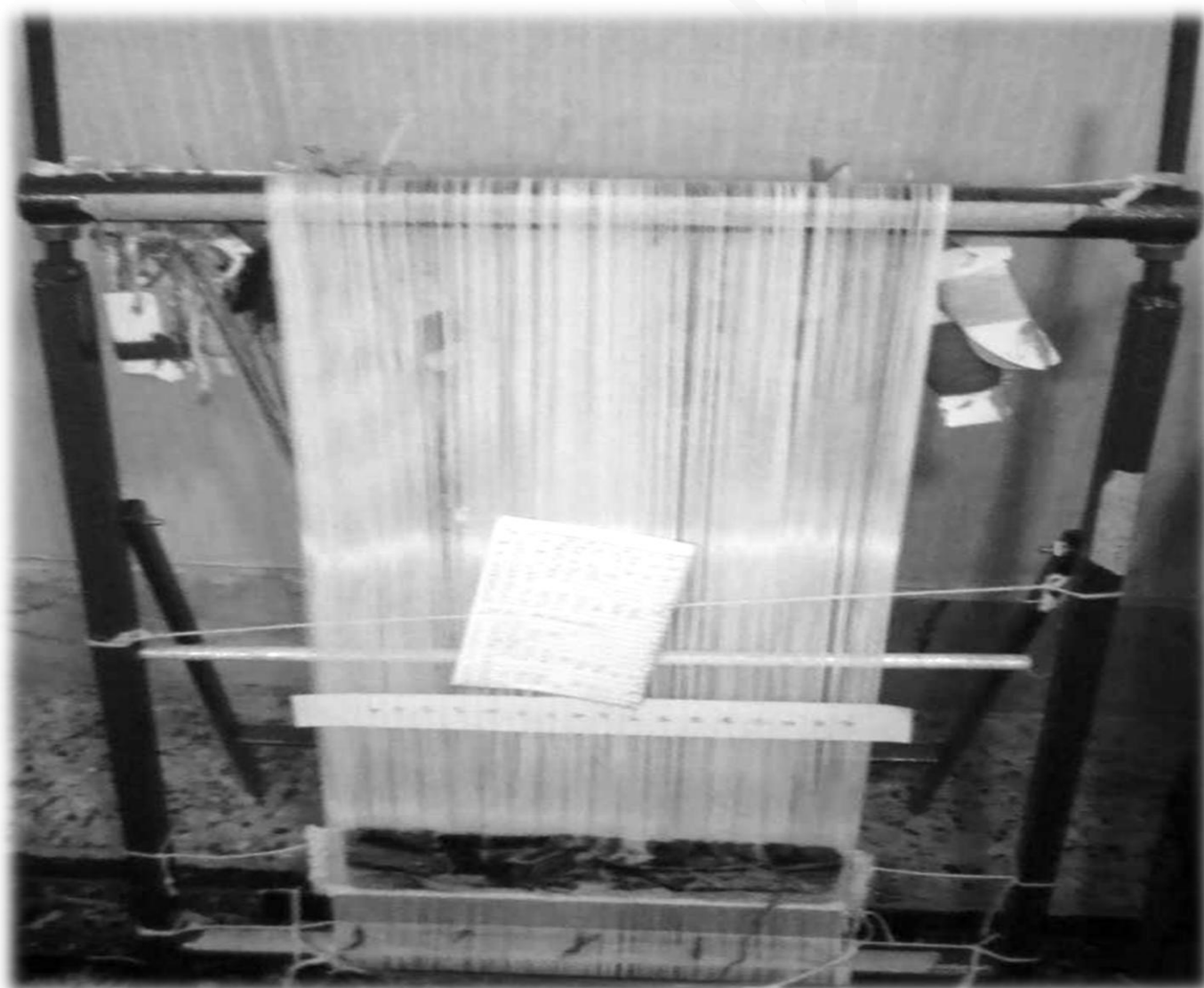
تشریح یک تخته فرش

- 1 - حواشی: شامل یک حاشیه بزرگ و دو حاشیه کوچک در طرفین حاشیه بزرگ یا مادر قرار دارد. مجموع حواشی در قالی معمولاً $\frac{1}{4}$ عرض فرش را تشکیل می دهد.
- 2 - لچک: شکل سه گوش در چهار طرف گوشه قالی است. معمولاً هر لچک $\frac{1}{4}$ از طرح ترنج مرکزی قالی را تشکیل می دهد.
- 3 - ترنج: مرکزی ترین قسمت قالی است که به اشکال مختلف دایره، بیضی و... وجود دارد. به ترنج دایره ای ترنج شمسه ای نیز می گویند. طول ترنج معمولاً $\frac{1}{4}$ طول کل قالی است.
- 4 - کتیبه: در بالا و پایین ترنج از لحاظ طولی قرار دارد.
- 5 - کلاله یا سرترنج: بعد از کتیبه قرار می گیرد.
- 6 - طره: به خطوطی موازی که در اطراف حاشیه کوچک بافته می شود، می گویند.
- 7 - لوار: ساده بافی (یک رنگ بافی) دور تا دور فرش است که معمولاً با رنگ متن (زمینه داخل فرش) و شیرازه آن تناسب دارد و هم رنگ هستند.

دانستنی های فرش دستباف 1

فرش گل ابریشم

فصل دهم وسائل قالیبافی

وسایل و ابزار قالی بافی به روش ترکی

- 1 - دفه یا پنجه گرگی: از تسمه های فلزی پهن ساخته شده است که همه آن ها در انتها به یکدیگر چسبیده اند. و از این وسیله برای کوبیدن پود استفاده می شود.
- 2 - قیچی: تیغه آن کمی پایین تر از تسمه هاست. و باعث می شود دست بافنده با قالی برخورد نکند و ریشه ها راحت قیچی شوند.
- 3 - سیخ قالی بافی: تسمه ای است فلزی با پهنای تقریباً 2 سانتی متر و طول 40 تا 80 سانتی متر که حالت فنری داشته و نوک آن دارای قلاب است. کار آن رد کردن پودها است و می تواند به آسانی از لابه لای تارها عبور کند. به آن پودکش نیز می گویند.
- 4 - کارد یا قلاب: در گره زدن ترکی بچای استفاده از انگشت از این وسیله برای گرفتن تارها و گره زدن بر آنها استفاده می شود و عمل بریدن نخ بعد از گره زدن را نیز برعهده دارد.
- 5 - شانه یا قشو: این وسیله دارای دندانهای اهره مانند است که قبل از قیچی زدن پرزها برای شانه زدن آن ها استفاده می شود. این وسیله گره ها را کاملاً به جلو کشیده و پشت قالی صاف و یک دست می شود. می توان برای این عمل از دست نیز استفاده نمود. این کار باید بعد از کوبیدن پود ضخیم و قبل از کوبیدن ثبوت انجام گیرد.

وسایل و ابزار قالی بافی به روش فارسی

- 1 - دفتین یا دستوک یا کرکیت: این وسیله نیز مانند دفه در ترکی عمل می کند و کارش کوبیدن پودها می باشد.
- 2 - قیچی: در این نوع قیچی ها بر خلاف نوع ترکی، دسته ها و میله ها در یک سطح بوده و زائده ای تیغ مانند به لبه بالایی قیچی جوش می خورد، که تعیین کننده اندازه پرزها هنگام قیچی زدن می باشد.
- 3 - کاردک: نوعی چاقوی قالیبافی است که برای بریدن سر ریشه ها به کار می رود.
- 4 - سیخ قالی بافی: همانند نوع ترکی است.
- 5 - شانه: همانند نوع ترکی است.
- 6 - پاکی: از آن گاهی اوقات برای بریدن ریشه های بافته شده و گاهی اوقات برای کوبیدن پود به پایین استفاده می شود.